

УДК 35.078.3

Шевчук Олег Анатолійович

кандидат економічних наук, доцент,

Київський національний торговельно-економічний університет

КОНЦЕПЦІЯ КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ І ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Проведене дослідження сутності контролю, його понятійного апарату. Охарактеризовано співвідношення контролю і управління. Уточнено принципи організації системи контролю. Досліджено зміст контролю, його види та форми. Зроблено висновок, що досягненню комплексності і водночас підвищенню обґрунтованості досліджень сприятиме розгляд серед різновидів контролю економічного (господарського) і фінансового (який в свою чергу поділяється на бюджетний, податковий, митний, валютний, контроль за ціноутворенням, банківський, фондовий) контролю.

The study entity controls its conceptual apparatus. Characterized value control and management. Specifies principles of organization of the control system. Investigated the content control, its types and forms. It is concluded that the achievement of complexity while increasing validity studies will consider among the varieties of economic control (commercial) and finance (which in turn is divided into the budget, tax, customs, currency, control over pricing, banking, stock) control.

Постановка проблеми і ступінь її висвітлення в науковій літературі.

Наявне розмаїття системних підходів до розуміння сутності контролю і його ролі в сучасній мікро- і макроекономіці зумовлюється неоднозначністю його структури і неоднорідністю елементів її складових, а різноманітність галузей господарського комплексу і специфіка організаційно-правових форм господарюючих суб'єктів роблять неможливим формування його єдиної цілісної концепції.

Проблематикою фінансового контролю в усіх його проявах займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як О.Барановський, І.Басанцов, В.Бурцев, Ю.Воронін, В.Двуреченських, М.Демідов, В.Дяченко, В.Жуков, Н.Залуцька, К.Захаров, О.Козирін, І.Микитюк, Є. Мних, Л.Овсяников, С.Оп'янішев, В.Пансков, П.Петренко, Н.Погосян, В.Поліщук, В.Родіонова, С.Рябухін,

В.Симоненко, С.Степашин, І.Стефанюк, М.Столяров, А.Телепнева, В.Шевчук, В.Шлейніков, С.Шохін, Т.Юнусова та ін. Водночас, дослідження теоретико-методологічних засад фінансового контролю попри численні публікації з даної проблематики все ще залишається логічно незавершеним.

Мета статті полягає в уточненні теоретико-методологічних засад контролю системі державного управління і фінансової діяльності держави.

Виклад основного матеріалу. Головна визначальна риса контролю – це можливість привести фактичний стан підконтрольного об’єкта у відповідність з нашими уявленнями, тобто не просто спостереження й аналіз, а конструктивна дія. “Контрольованим” будь-який процес є лише в тому разі, коли ми маємо можливість змінювати його поточні параметри в такому напрямі, щоб вони співпадали з нашим уявленням про бажаний перебіг цього процесу. Таким чином, поняття контролю принципово відрізняється від “порівняння”, “аналізу”, “спостереження”, “управління” тощо, кожне з цих визначень має своє конкретне значення.

Згадані поняття функціонально пов’язані між собою: так, інформація для здійснення контролю отримується шляхом спостереження, надалі аналізується, а результати контролю використовуються для управління процесом. Контроль не є просто складовою процесу управління, він у певному розумінні є його альтернативою [1].

Цінність (аксіологія) контролю полягає в тому, що він дозволяє з достатнім ступенем впевненості судити про досягнення наміченої мети, рівно як і в тому, що контроль дозволяє своєчасно прийняти рішення і скоригувати процес діяльності в разі його відхилення від ідеалу (мети)[2].

Існує думка, що організаційно-економічний зміст контролю необхідно розглядати з трьох методологічних позицій:

- контроль – це *економічна категорія*, що має зміст і понятійний апарат;
- контроль – це *комплексна функція і невід’ємна частина діяльності з управління*;

- контроль – *це самостійний управлінський процес і цілісна система*[3].

У визначенні сутності контролю різні підходи, вочевидь, не стільки відбивають намагання дати універсальну формулу цього поняття, скільки є наслідком розгляду даного феномена представниками різних наукових напрямів – політичних, правових, філософських, управлінських, кібернетичних, кримінологічних тощо [2], відомчими інтересами дослідників.

Крім того, розвиток понятійного апарату стосовно одних і тих самих об'єктів чи контрольованих питань, але з позицій різних наукових шкіл, спричиняє різнопланові методологічні підходи до розв'язання практичних питань організації контролю.

Контроль визначають по-різному: як *засіб, перевірку, спостереження, чинник, форму, елемент, функцію, процес, вид діяльності, систему, зворотний зв'язок, умову, регулятор, гарант, явище, інститут, метод, правомочність, атрибут* тощо.

Контроль як такий є:

- перевіркою, а також спостереженням з метою перевірки [4, с. 750];
- системою спостереження, співставлення, перевірки і аналізу функціонування керованого об'єкта з метою оцінки обґрунтованості і ефективності прийнятих і таких, що приймаються, управлінських рішень, виявлення ступеня їх реалізації, наявності відхилення фактичних результатів від заданих параметрів і нормативних приписів і прийняття рішень з їх ліквідації [5, с. 180];
- процесом формування інформації про відхилення в стані об'єкта, що спостерігається, від установленого еталона за умови можливості регулювати, змінювати чи блокувати об'єкт, для усунення виявлених відхилень і обмеження негативних подій у процесі досягнення цілей діяльності в межах законодавства і оптимальних ризиків[6]; процесом забезпечення і досягнення цілей [7, с. 281];

- об'єктивно необхідною складовою господарського механізму за будь-якого способу виробництва;
- способом організації зворотних зв'язків, завдяки яким орган управління отримує інформацію про хід виконання його рішення [8, с. 124].

При цьому в економічній літературі немає однозначної думки щодо співвідношення контролю і управління. Так, за одним підходом, контроль не має самостійного значення в рамках управлінської діяльності, а виконує виключно функцію забезпечення досягнення управлінського результату[9], а за іншим – контроль складається з двох основних блоків: нагляд і перевірка[10].

На думку О.В.Хімічевої, контроль як одна з самостійних функцій управління, хоча і не первинна, зумовлений якоюсь здійснюваною чи вже здійсненою діяльністю і призначений для виявлення порушення її нормального перебігу. Контроль є тривалою функцією управління, здійснюваною протягом усього циклу реалізації управлінського рішення. При цьому чим вище рівень управління, тим чіткіше контроль проявляється як самостійна функція, що вимагає для її реалізації спеціальних органів і посадових осіб, здатних надати допомогу контролюваним, усунути виявлені в їх роботі недоліки [11, с. 30-31]. Причому серед нових форм взаємовідносин контролюючих органів і організацій й установ, що перевіряються, виокремлюються відносини довіри. На думку, Є.Г.Булгакова, довіра – необхідний елемент фінансової дисципліни[12].

На думку Є.О.Боярського, основоположною функцією контролю є попередження і припинення відхилень діяльності суб'єкта управління від заданої управлінської програми. Складність полягає у взаємодії цих програм з метою досягнення загального блага населення країни[13].

Натомість існує й думка, що контроль в системі управління слід розглядати в трьох напрямках: 1) як систематичну і конструктивну діяльність органів управління, одну з основних управлінських функцій; 2) як завершальну стадію процесу управління з використанням механізму зворотного зв'язку; 3)

як невід'ємну складову процесу прийняття і реалізації управлінських рішень, що безперервно бере участь в цьому процесі від його початку до завершення[14].

За С.В.Бардашем, контроль як складне соціально-економічне явище з урахуванням його багатоаспектності слід розглядати як складну систему пізнання об'єктивної реальності, яка складається з трьох підсистем: підсистеми контролю в галузі наукових знань; підсистеми контролю як форми теоретичного пізнання і підсистеми контролю як практичної діяльності. При цьому цей дослідник зазначає, що впровадження такого підходу до розкриття сутності контролю дозволило провести комплексну систематизацію його теоретико-методологічних і практичних аспектів. Контроль як наука і практична діяльність мають свій зміст, логіку проведення та здійснюють взаємовпливи, наявність яких формує інтегровану систему контролю та забезпечує її функціонування та розвиток [15, с.95].

А як вважає С.В.Степашин, дієздатний, сучасний, такий, що має унікальні інформаційні ресурси інститут державного аудиту виконує як регулятивні, так і конструктивні функції, допомагаючи державі і суспільству проводити ефективні інституціональні зміни і обирати найперспективніші траєкторії розвитку країни, а також функцію легітимізації рішень держави [16]. Водночас, за М.В.Васильєвою, державний контроль – це регламентована нормами права діяльність державних органів влади і управління, що базується на специфічних принципах владного впливу на об'єкт контролю [3].

Втім, існує думка, що в сучасних теоретичних дослідженнях відсутня чітка юридична конструкція контрольної діяльності, оскільки багатьма вченими лише описуються форми прояву контрольної діяльності, її результати, але жодним чином не сутність і зміст [17].

Натомість В.Є.Чиркін наполягає, що в державознавстві, в юридичній науці державний контроль вивчається як особливий вид діяльності органів держави, які мають контрольні повноваження, що здійснюється шляхом

особливих процедур і завершується певним результатом (нехай це буде лише складання акту перевірки, ревізії чи встановлення загальної картини стану певної сфери життя країни при моніторингу) [18, с.100].

Сутність процесу державного контролю відображають такі характеристики: змістовна, організаційна, технологічна. Змістовна характеристика покликана відповісти на запитання: що робиться в процесі контролю? Організаційна – ким і в якому порядку робиться? Технологічна – як робиться?[3]

Причому в умовах системно-трансформаційних змін економіки країни и регіонів зміст державного контролю змінюється в напрямі формування “творчої” системи державного контролю, чинниками якої є мета, особливості об’єкта контролю, функції, повноваження, трудомісткість, інформація, технологія, що знаходить своє втілення в принципах побудови: процесний підхід з використанням інформаційних технологій, а не структурний з орієнтацією на завдання; вбудованість контролю в процеси управління; функціональність (відповідальність контролю за конкретний процес і результат); врахування поведінки людей в контрольних ситуаціях; орієнтованість контролю на перспективу; концептуальність контролю (контроль всього процесу управління, а не окремих його частин) [3].

До чотирьох принципових умов, що зумовлюють контроль, дослідники відносять: 1) наявність еталонів (стандартів) і зовнішніх обмежень, які характеризуються певними показниками чи конкретними характеристиками, що впливають з поставленої мети і дозволяють досягнути її ефективним способом; 2) наявність технології и контрольних методів для оцінки фактичного стану контрольованого об’єкта; 3) виявлення відхилень між установленими еталонами (стандартами) і фактичними характеристиками стану об’єкта; 4) можливість впливати на об’єкт, регулювати чи блокувати його функціонування для усунення виявлених небажаних відхилень чи обмеження можливості негативних подій.

А серед принципів організації системи контролю називають [6]: 1) постійність системи; 2) адекватність контрольних процесів контрольованої діяльності; 3) наявність механізму, що об'єднує основні види контрольної діяльності (управлінський контроль, технологічний, агентський, внутрішній оцінювальний аудит); 4) всеосяжність контролю, тобто підконтрольність функцій управління і контрольних процесів; 5) інтегрований підхід до проведення контролю різними суб'єктами стосовно одного об'єкта; 6) розмежування компетенції проведення контролю і оцінки контрольних процесів; 7) ризик-орієнтованість еталонів контролю; 8) істотність документованих відхилень для реагування; 9) забезпеченість контролю ресурсами; 10) відповідальність суб'єктів контролю; 11) ефективність; 12) незалежність.

Визначені й чинники, що зумовлюють обмеження, в яких можливий контроль: 1) передбачуваність ситуації (наявність еталонів); 2) оцінка і визначення характеристик об'єкта, що не допускають стану незворотності; 3) можливість впливати на об'єкт. При цьому наголошується, що порушення хоча б однієї з умов чи одного чинника, що визначають межі контролю, свідчить про відсутність чи неефективність контролю.

Аналіз же етапів розвитку принципів контролю дозволяє виявити тенденцію необхідності враховувати при його організації людський чинник, поведінкові і міжособистісні відносини, зміни технологій і техніки, вплив зовнішнього середовища і ризиків, особливо там, де часто змінюються технології. Крім того, будь-яка цілеспрямована діяльність має аспект контролю, тому система контролю також повинна оцінюватися і контролюватися [6].

Зміст контролю зумовлюється характером соціально-економічних відносин. В будь-якому економічному організмі є організаційно-регулюючі сили і дезорганізуючі сили, що намагаються зруйнувати систему. Контроль дозволяє виявити небезпечні для системи відхилення і спрямувати їх в "необхідні" рамки, тим самим, забезпечивши життєдіяльність економічної

системи і її елементів. Контроль спрямований на виявлення від'ємних чи позитивних відхилень від заданих якісних і кількісних параметрів. Економічна система функціонує, з одного боку, згідно з установленими законами її розвитку, що регулюються правилами, нормами, з іншого – згідно з управлінськими рішеннями, що приймаються, фінансовими і господарськими операціями, що оцінюються з позицій їх законності, доцільності і ефективності. Система контролю дозволяє виявляти нарощувані протиріччя і передавати інформацію для їх розв'язання. Цей процес залежить від ступеня охоплення відносинами контролю всієї економічної системи [19].

Причому, рівень розвитку ринкових систем безпосередньо кореспондує зі ступенем розвиненості і ефективності фінансового контролю, а саме, з тим, як довго в даній країні існує незалежний інститут контролю, результати діяльності якого доступні широкій громадськості [12]. Поряд з цим, перехід від адміністративно-командної форми господарювання до ринкових відносин зумовлює поступове розширення контрольного середовища внаслідок доповнення контролю, що здійснюється виключно в інтересах одного власника – держави, контролем, у результатах якого зацікавлені приватні й асоційовані власники, менеджери і працівники.

Серед вчених і практиків відсутні єдині підходи стосовно вибору критеріїв й ознак класифікації різновидів контролю. Так, за М.С.Студеникіною, з огляду на організаційний взаємозв'язок контролюючого і підконтрольного об'єктів контроль поділяється на внутрішній (внутривідомчий) і зовнішній (надвідомчий). При цьому, на її думку, внутрішній контроль здійснюється стосовно органів однієї системи, а зовнішній – організаційно не підпорядкованих об'єктів [20, с. 8]. Уточнюючи подібну класифікацію, Є.Є.Тонков і С.В.Масалитіна у внутрішньому виокремлюють відомчий і внутривідомчий, а зовнішньому – позавідомчий, надвідомчий і міжвідомчий різновиди контролю [21].

Є.Є.Тонков і С.В.Масалитіна за суб'єктами виокремлюють такі основні види контролю, як державний і громадський, які відносяться до різновидів соціального контролю (в широкому його розумінні). В свою чергу, державний контроль залежно від владних ознак суб'єкта контролю може диференціюватися як контроль, що здійснюється відповідно органами законодавчої (представницької), виконавчої і судової влади. Водночас, залежно від особливостей суб'єкта, в більш розгорнутому розумінні, контроль можна поділити на такі види: державний, муніципальний, громадський (громадянський), контроль недержавних (приватних) структур [21].

Форми громадського, ринкового і державного контролю слід класифікувати за різними критеріями. Залежно від рівня охоплення економіки слід виділити:

- I. громадський, ринковий і державний контроль на макрорівні чи контроль над розвитком економіки загалом, коли представлені загальні цільові установки економічної політики і загальнодержавні заходи з їх реалізації;
- II. громадський, ринковий і державний контроль на мезорівні – це контроль над розвитком певної території чи певного економічного простору;
- III. контроль на мікрорівні – це контроль над підприємствами, де деталізуються конкретні шляхи їх розвитку [13].

Однак, на наш погляд, контроль на мезорівні не обмежується лише географічними рамками. А відтак, він включає й контроль за розвитком певної галузі господарського комплексу країни.

За В.О.Шевчуком, контроль у сфері економіки поділяється на економічний (господарський), фінансовий і фінансово-економічний (фінансово-господарський) [22, с.371].

В свою чергу під *економічним контролем* розуміють контроль за виробництвом [23, с. 176], реальною економікою, рухом потоків товарів, робіт, послуг [22, с. 371]. І.Б.Стефанюк серед різновидів економічного контролю виокремлює фінансовий (який в свою чергу поділяється на бюджетний,

податковий, митний, валютний, ціновий, банківський), технічний (авторський, технологічний (виробничий), антимонопольний, пожежний, будівельний) і соціальний (медичний, санітарний, ветеринарний, освітній, екологічний). При цьому часто говорять про *фінансово-бюджетний*, *фінансово-господарський* і *фінансово-економічний* контроль [24].

Виокремлюється і *фондовий контроль* як регульована нормами права діяльність з перевірки законності дій учасників ринку цінних паперів в цілях забезпечення економічної безпеки держави і захисту інтересів і прав суб'єктів фондового ринку [25].

Є.О.Боярський пропонує розглядати громадський і державний контроль як загальну економічну категорію і в макроекономічному аналізі використовувати поняття *соціально-економічний контроль* (СЕК) [13].

Натомість В.П.Беляєв розрізняє президентський і парламентський контроль; контроль уповноваженого з прав людини; контроль органів виконавчої влади і судовий контроль [26, с. 65]. Останній перелік О.В.Мартинів доповнює ще й фінансовим, виборчим (що здійснюється центральною виборчою комісією) і громадським контролем [17].

В наукових працях виокремлюються також загальний і спеціалізований; попередній, поточний і наступний (внутрішньосистемний наступний фінансовий [27]); попереджувальний, супровідний, додатковий і завершальний [28]; попередній (перевірка до здійснення адміністративних і фінансових дій) і контроль за фактом (перевірка після здійснення адміністративних і фінансових дій) [29].

Водночас, теорія контролю розрізняє дві основні категорії внутрішнього контролю: *фінансовий* і *управлінський* [30], поряд з якими виокремлюються також *контроль ресурсів і виконання рішень* [31, с.265], *фінансово-економічний* і *адміністративний* контроль [32, с. 2], *фінансово-господарський контроль* [33, с. 256], *управлінський, технологічний, агентський і оцінювальний* [6], а також соціальний контроль. Під останнім розуміють продукт осмислений

людською діяльністю, який є невід'ємним елементом соціального існування будь-якого суспільства, що приймає конкретні історичні форми, які відповідають характеру і особливостям визначеної моделі соціального організму, його політичного, економічного і соціокультурного механізму [16, с.16].

На думку М.Т.Білухи, під предметом контролю слід розглядати процес розширеного відтворення суспільно необхідного продукту і дотримання його економічного регулювання [34, с. 364].

О.В.Курникіна наголошує, що розгляд різних підходів при визначенні поняття “контроль” і дослідження його цільової спрямованості, ролі і призначення дозволили обґрунтувати, що в нього не слід включати функції, властиві управлінню, тобто дії, пов'язані зі зміною і регулюванням контрольованого об'єкта, за виключенням його блокування при перевищенні відхилень від установлених стандартів і меж, визначених нормативно-правовими вимогами і оптимальною величиною ризиків. Важливе значення в цьому зв'язку має адміністративний ресурс контролю, заснований на його функціях. При цьому, як вона стверджує, кожному об'єкту, що має специфічну мету функціонування, повинні відповідати конкретні цілі і функції контролю, які зумовлюють функціональний підхід у контролюванні, котрий слід ураховувати при побудові контрольних процесів [6].

Г.В.Дмитренко зазначає, що для визначення призначення державного контролю слід звернутися до практики його функціонування, яка існувала протягом минулих років. Державний контроль переважно застосовувався на практиці як своєрідний силовий засіб впливу на суб'єкти через *регулюючу* і *каральну* його функції. Це хоч деякою мірою і слугувало стримуючим фактором щодо невиконання чи неналежного виконання завдань, але при цьому фактично майже не бралися до уваги *відновлювальна* і *спрямовуюча* функції контролю [35]. При цьому він наголошує, що поширений у минулому підхід – виявити і покарати за допомогою контролю, підхід, який був основним при здійсненні

контрольної діяльності, має поступитися місцем *контролю спрямовуючому*. Його проведення дає можливість отримати в порядку зворотного зв'язку інформацію, на підставі якої можна робити висновки стосовно стану чи ситуації, що виникли в результаті здійснення управлінських функцій чи виконання поставлених завдань, і приймати рішення, відстежувати ситуацію та спрямовувати її.

На думку цього дослідника, за сучасних умов необхідність контролю в державному управлінні України визначається тим, що він:

3. є однією з умов подолання чинників невизначеності в діяльності органів державного управління, які неможливо передбачити і які заважають реалізації встановлених планів (наприклад зміни у законодавстві, непередбачуваність поведінки людей тощо);
4. є одним із джерел отримання об'єктивної інформації про стан системи державного управління;
5. виступає превентивним заходом щодо попередження виникнення кризових ситуацій у системі державного управління;
6. є необхідним при виявленні найбільш ефективних моментів діяльності органів державного управління.

В своєму дослідженні О.В.Курнікіна як основні виокремлює чотири функції: *інформаційну, мотиваційно-дисциплінуючу, захисно-обмежувальну і зворотного зв'язку*, підкреслюючи при цьому, що розмежування функцій контролю і управління є обґрунтуванням автономності системи контролю в управлінні. Водночас, на її думку, функції контролю здатні не лише забезпечити зворотній зв'язок і підтримати менеджмент, але й підміняти чи подавляти функції управління при їх неефективному виконанні. Дослідження функціонального і процесного підходів в контролі підтверджує, що відсутність адекватності при поєднанні функцій управління і функцій контролю, призводить до бюрократизації управління, зниження ділової ініціативи, націлює роботу не на виконання бізнес-завдань, а на вимоги контролю [6].

Оскільки державний контроль є управлінською функцією, йому властива владність. Державний фінансовий контроль відрізняється наявністю державної влади у його суб'єкта, тобто здійснюється державними органами і посадовими особами в процесі реалізації ними функції державного управління [9]. Владні повноваження контролюючих органів можуть виражатися в тому, що в межах відведеної компетенції вони вправі на власний розсуд перевіряти роботу підконтрольних органів, незалежно від їх бажання визначати питання, за якими необхідна перевірка, обирати в межах своєї компетенції і вживати на місці заходи з усунення виявлених недоліків і порушень і покарання винних у них осіб. При цьому для державного фінансового контролю первинні саме самі правові норми, а правовідносини вторинні, оскільки вони виникають уже під дією правових норм.

Фінансово-контрольні правовідносини не можуть складатися природним шляхом, а тільки під впливом правових норм. Якщо правові норми втрачають свою юридичну силу, то і фінансово-контрольні правовідносини припиняють своє існування [36].

Водночас, слід зазначити, що існує думка, згідно з якою властивість чуттєвого сприйняття фінансовим відносинам надають правила їх формалізації, тобто вони реально існують лише як зафіксована інформація. А відтак, цілком логічно це правило поширюється на ту сферу контрольної діяльності, яка позначається як фінансовий контроль. Немає зафіксованого результату діяльності – немає факту здійснення фінансового контролю [37].

Враховуючи зростання значущості контрольної діяльності в забезпеченні життєдіяльності держави в усіх аспектах її прояву науковцями і практиками висловлюється думка про доцільність виокремлення поряд із існуючими законодавчою, виконавчою і судовою *контрольної гілки влади* [18]. При цьому, скажімо, О.В.Мартинів обґрунтовує доцільність такого підходу тим, що, по-перше, за допомогою контрольної влади досягається ефективність державного управління, поліпшуються його якість і результати. По-друге, контрольна влада

служує важливим способом забезпечення законності і дисципліни в державному управлінні, тобто в діяльності органів державної влади і посадових осіб. По-третє, за допомогою контрольної влади забезпечуються безпека держави, суспільства і окремих громадян, їх добробут і благополуччя. По-четверте, контрольна влада забезпечує захист конституційних прав і свобод людини і громадянина, є свого роду способом їх охорони. По-п'яте, контрольна влада забезпечує дотримання і використання норм, правил, положень, інструкцій тощо, що мають юридичну силу, всіма юридичними і фізичними особами, на яких вони поширюються [17].

Слід зазначити, що виокремлення контрольної гілки влади – далеко не фантастика. Така гілка влади значилась у проекті Конституції Нікарагуа 1986 року, визначена в Конституції Алжиру 1976 року.

Проте, на наш погляд, у виокремленні контрольної гілки влади немає потреби, оскільки, по-перше, всі наявні гілки влади мають контрольні органи, а, по-друге, не може існувати цілковито знеособленого контрольного органу, а тим паче їх сукупності.

Висновки: Відмінність підходів до визначення сутності контролю, цілей, завдань і предмету державного контролю, зумовлена розглядом цього поняття представниками різних наукових напрямів – політичних, правових, філософських, управлінських, кібернетичних, кримінологічних, а також відомчими інтересами дослідників. Це в свою чергу спричиняє різнопланові методологічні підходи до розв'язання практичних питань організації контролю. До визначення поняття “контроль” і “фінансовий контроль” застосовуються управлінський, фінансовий, юридичний, обліковий, соціальний, інституціональний, кібернетичний і системний концептуальні підходи.

До чотирьох принципових умов, що зумовлюють контроль, дослідники відносять: 1) наявність еталонів (стандартів) і зовнішніх обмежень, які характеризуються певними показниками чи конкретними характеристиками, що впливають з поставленої мети і дозволяють досягнути її ефективним

способом; 2) наявність технології і контрольних методів для оцінки фактичного стану контролюваного об'єкта; 3) виявлення відхилень між установленими еталонами (стандартами) і фактичними характеристиками стану об'єкта; 4) можливість впливати на об'єкт, регулювати чи блокувати його функціонування для усунення виявлених небажаних відхилень чи обмеження можливості негативних подій.

Зміст контролю зумовлюється характером соціально-економічних відносин. Причому, рівень розвитку ринкових систем безпосередньо кореспондує зі ступенем розвиненості і ефективності фінансового контролю.

Досягненню комплексності і водночас підвищенню обґрунтованості досліджень сприятиме розгляд серед різновидів контролю економічного (господарського) і фінансового (який в свою чергу поділяється на бюджетний, податковий, митний, валютний, контроль за ціноутворенням, банківський, фондовий) контролю.

Література

1. Ващенко І.В. Державний фінансовий контроль та його вдосконалення у трансформаційній економіці України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит/І.В.Ващенко. – К., 2005. – 22 с.
2. Тонков Е.Е. Проблемы совершенствования контрольной формы государственной деятельности в период экономического кризиса / Е.Е.Тонков// Вестник ВГУ. Серия: Право. – 2010. – № 1. – С.298.
3. Васильева М.В. Государственный финансовый контроль в управлении регионом[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smartcat.ru/RegionEconomic/Portfolio.shtml>
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю.Шведовой. – М.: Русский язык, 1988. – 750 с.
5. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: курс лекций. – М.: Юридическая литература, 1997. – С.180.

6. Курныкина О.В. Модернизация системы контроля в кредитных организациях: автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра экон. наук: спец. 08.00.12 – Бухгалтерский учет, статистика / О.В. Курныкина. – М., 2011. – 46 с.
7. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента: Пер. с англ. – М.: Дело, 1999. – С. 281.
8. Годунов А. А. Социально-экономические проблемы управления социалистическим производством. – М.: Экономика, 1975. – С.124.
9. Фролова Е.Е. Виды государственного контроля в рамках финансовой деятельности государства / Е.Е.Фролова // Известия ИГЭА. – 2010. – № 5. – С.137.
10. Аксеничев А.В. Контроль над деятельностью коммерческих банков в России: теоретико-методологические аспекты / А.В. Аксеничев // Аграрный вестник Урала. – 2008. – № 11. – С.19.
11. Химичева О.В. Концептуальные основы процессуального контроля и надзора на досудебных стадиях уголовного судопроизводства: Монография. М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2004. – С.30–31.
12. Булгаков Е.Г. Финансовая дисциплина как фактор макроэкономической стабилизации. – Новосибирск: НГАСУ, 2006.
13. Боярский Е.А. Развитие форм государственного контроля в современной экономике России: автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра экон. наук: спец. 08.00.01 – Экономическая теория / Е.А. Боярский. – М., 2009. – 32 с.
14. Мурунова И.А. Общекорпоративный финансовый контроль центров управленческих затрат / И.А.Мурунова // Вестник АГТУ. – 2006. – № 4. – С.220.
15. Бардаш С.В. Економічний контроль в Україні: системний підхід: монографія. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. – С.95.
16. Степашин С.В. Государственный аудит и экономика будущего. Тезисы выступления Председателя Счетной палаты Российской Федерации в Российской академии наук на презентации новой монографии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ach.gov.ru/userfiles/bulletins/6-02-buletten_doc_files-fl-386.pdf

17. Мартынов А.В. Контрольная власть в России: понятие, формы и юридическое значение / А.В. Мартынов // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2009. – № 3. – С.207.
18. Чиркин В.Е. Контрольная власть. Монография / В.Е. Чиркин. – М.: Юристъ, 2008. – С.100.
19. Мазурина Г.Ш. Концепция контроля как формы защиты интересов собственника / Г.Ш. Мазурина // [Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского](#). – 2002. – №1. – С.138.
20. Студеникина М.С. Государственные инспекции в СССР. – М.: Юридическая литература, 1987. – С.8.
21. Тонков Е.Е. Проблемы совершенствования контрольной функции государства в период экономического кризиса / Е.Е.Тонков, С.В.Масалытина // Научные ведомости БелГУ. – 2009. – № 16. – С.142.
22. Шевчук В.О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії, організації, методології): монографія / В.О.Шевчук. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 1999. – 371 с.
23. Носова С.С. Экономический контроль : сущность и формы проявления: учебник / С.С.Носова. – М. : Экономика, 1991. – 176 с.
24. Стефанюк І.Б. Державний фінансовий контроль: проблеми ідентифікації й визначення системи / І. Б. Стефанюк // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С.13.
25. Эмирсултанова Э. Э. Фондовый контроль как часть единой системы финансового контроля / Э. Э. Эмирсултанова // ФП – 2006. – №5. –С.32-36.
26. Беляев В.П. Контроль и надзор в Российском государстве: монография. – М.: Проспект, 2005. – С.65.
27. Гапоненко В.Ф. Управление последующим финансовым контролем в социальной системе / В.Ф. Гапоненко, В.И.Евдокимов // Ученые записки Казанского государственного университета. Сер. Гуманитарные науки. – 2008. – Т. 150, кн. 5. – С.59.
28. Рибачук В.Л. Механізми вдосконалення фінансового контролю в системі державного управління: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з

державного управління: спец. 25.00.02 – механізми державного управління /В.Л.Рибачук. – К., 2009. – 20 с.

29. Зубакин С.И. Бюджетный контроль. – М.: Дело, 2010. – С.13.

30. Сотникова Л.В. Внутренний контроль и аудит. – М.: Финстатинформ, 2001. – С.10.

31. Кочерин Е.А. Основы государственного и управленческого контроля. – М.: Филинь, 2000. – С.265, 306.

32. Бурцев В.В. Организация системы внутреннего контроля коммерческой организации. – М.: Экзамен, 2000. – С.29.

33. Белобжецкий И. А. Финансовый контроль и новый хозяйственный механизм / И. А. Белобжецкий. М. : Финансы и статистика, 1989. – 256 с.

34. Білуха М.Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту. – К.: Вища школа, 1994. – 364 с.

35. Дмитренко Г.В. Організація і здійснення державного контролю в Україні (фінансово-економічні аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держу правління: спец.: 25.00.02 – механізми державного управління / Г.В.Дмитренко. – К., 2011. – 36 с.

36. Карпов Э. С. Понятие и содержание правового регулирования государственного финансового контроля / Э. С. Карпов // Вестник Владимирского юридического института – 2007. – № 2. – С.283.

37. Криволапов В.С. О соотношении понятий финансового и казначейского контроля в бюджетном процессе /В.С.Криволапов // Вестник ОГУ. – 2002. – № 2. – С.113.